

**ПРАВО НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ І ПРАВО НА СВОБОДУ
ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ:
ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ В КОНТЕКСТІ
ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ**

Малеш Поліна Володимирівна

*асистент кафедри адміністративного, фінансового
та інформаційного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Відповідно до ст. 2 Протоколу №4 Конвенції про захист прав та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ, Конвенція) кожен, хто законно перебуває на території будь-якої держави, в межах цієї території має право на свободу пересування і свободу вибору місця проживання, кожен є вільним залишати будь-яку країну, включаючи свою власну. Крім того, на здійснення цих прав не встановлюються жодні обмеження, попри тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для забезпечення громадського порядку, запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі чи з метою захисту прав і свобод інших осіб. Також це право може зазнати обмежень у певних випадках, якщо це встановлено згідно із законом і виправдовується суспільними інтересами в демократичному суспільстві¹.

Враховуючи зміст даної статті та порівнюючи її з текстом Конвенції, цілком справедливо можна зауважити, що в окремих випадках дії, рішення чи бездіяльність можуть бути розглянуті як порушення одразу кількох статей Конвенції, у випадках чого, зазвичай, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) робить “вибір”, визнаючи порушення однієї статті ЄКПЛ. Одним із найчастіших таких співпадінь є питання співвідношення права на свободу пересування (ст. 2 Протокол № 4 ЄКПЛ) та права на свободу та особисту недоторканність (ст. 5 ЄКПЛ).

Однією з ключових справ, яка ілюструє дане співвідношення є справа *de Tommaso v. Italy*², де Суд визнав застосування ст. 5 ЄКПЛ неприйнятним, проте констатував порушення права на свободу пересування з огляду на тривалість та невизначеність тих запобіжних заходів, які застосовувалися до заявника. В обґрунтування своєї позиції, Суд, зокрема, зазначив що свобода пересування і фізична свобода не є тотожними і розрізняючи між даними двома видами порушень необхідно враховувати тривалість, інтенсивність

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr

² Case of de Tommaso v. Italy. (2017). *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-171804>

застосованих обмежень, тип і спосіб реалізації здійснених заходів, а також загальний контекст конкретної ситуації. Відповідно, Суд дійшов висновку, що застосовані щодо заявника запобіжні заходи не могли розглядатися як позбавлення волі, але підпадали під ознаки обмеження свободи пересування.

Крім того, він визнав, що і зміст закону, який передбачав можливість застосовувати запобіжні заходи, так і зміст самих запобіжних заходів (“вести чесний спосіб життя”, “не давати приводу для підозр”) не задовольнили вимоги передбачуваності в контексті аналізу відповідності критерію законності, що, в свою чергу, становило порушення ст. 2 Протоколу № 4 Конвенції.

В іншому ж випадку, якщо Суд визнавав порушення ст.5 Конвенції, він не звертався надалі до аналізу, чи становили дані дії порушення права на свободу пересування у світлі ст.2 Протоколу № 4 ЄКПЛ.

Так, у справі *Assanidze v. Georgia*³ заявника продовжували тримати під вартою навіть після виправдання Верховним Судом та винесенням щодо нього постанови про негайне звільнення з-під варти. Крім того, ситуація щодо його перебування під вартою не зазнавала змін незважаючи на наступні численні зауваження центральних органів влади, які просто залишалися без відповіді. Суд навіть зазначив, що він не міг би уявити обставин, за яких таке тримання під вартою могло бути визнане виправданим у правовій державі, адже це суперечить фундаментальним аспектам верховенства права. І, відповідно, зважаючи на доведеність порушення права на свободу та особисту недоторканність, ЄСПЛ не розглядав обставини справи в аспекті порушення ст.2 Протоколу №4 ЄКПЛ.

У справі ж *Popoviciu v. Romania*⁴ Суд встановив порушення ст.5 ЄКПЛ і відсутність порушення ст.2 Протоколу № 4 ЄКПЛ, але щодо двох різних дій, щодо яких заявник стверджував порушення Конвенції. Так, у цій справі Суд знову ж таки звернув увагу на необхідність враховувати конкретні обставини справи та наголосив на тому, що оцінка держави вчиненим діям, а саме невизнання нею певних дій як факт позбавлення волі, не може автоматично визнаватися правильною.

При дослідженні того, чи був конкретний захід таким, що прирівнюється до позбавлення волі, чи ні, одну з ключових ролей відіграє наявність примусу. У цьому ж випадку, хоча і не було застосовано наручники, заявника не було поміщено у камеру, чи іншим чином фізично обмежено, було б нереально припустити, що він міг вільно піти з місця допиту. При цьому відсутність обґрунтування причин приводу заявника до місця допиту та тримання його без легальної причини становило порушення ст. 5 ЄКПЛ.

Крім цього, хоча заявник і зазначав про стверджуване порушення ст. 2 Протоколу № 4 Конвенції в аспекті втручання державного органу в право заявника залишати країну, Суд дійшов висновку, що таке обмеження

3 Case of *Assanidze v. Georgia*. (2004). *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-61875>

4 Case of *Popoviciu v. Romania*. (2016). *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-160997>

ґрунтувалося на положеннях закону, які відповідали вимогам якості, чіткості та передбачуваності та переслідували законну мету – забезпечення присутності заявника та підтримання громадського порядку. Щодо ж критерію необхідності в демократичному суспільстві, то Суд зауважив, що термін обмеження, застосованого до заявника (три місяці і вісім днів) був чи не найкоротшим у порівнянні із попередніми випадками, які були розглянуті ЄСПЛ. І хоча сам по собі термін обмеження не може задовольнити критерій пропорційності, в умовах даної справи таке обмеження свободи пересування було визнано виправданим. Це підтверджувалось і триваючим на той момент кримінальним провадженням, і складністю справи та необхідністю присутності заявника, і фактом переоцінки застосованих запобіжних заходів кожні тридцять днів. Отже, в даному випадку ст.2 Протоколу №4 не було порушено.

Враховуючи наведене, можна дійти висновку, що співвідношення права на свободу пересування і права на свободу та особисту недоторканність полягає в інтенсивності та тривалості здійснених заходів (або ж бездіяльності, як у справі *Assanidze v. Georgia*), а також з огляду на конкретні обставини справи. Крім того, навіть якщо певні дії, рішення чи бездіяльність і становлять факт обмеження свободи пересування, варто оцінити його з точки зору принципу пропорційності, а саме чи відповідав здійснений захід вимогам закону, переслідував легітимну мету та був необхідним у демократичному суспільстві.